Kari Nyyssölä
Opetusneuvos
Opetushallitus
25.2.2026 OPH-803-2026

Kirjallinen asiantuntijalausunto seuraavasta asiasta/ Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko.

Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko kuvaa Suomen maaseutumaisten alueiden tilaa, muutostekijöitä ja esittää vision vuoteen 2040 sekä tavoitteet ja suositukset maaseutujen elinvoiman uudistamiseksi.

Luvussa 5.3.1 tarkastellaan palveluverkkomuutoksia ja muutoksia saavuttavuudessa opetus- ja koulutuspalveluiden osalta. Luvussa 3.4.2 puolestaan tarkastellaan työvoiman saatavuutta ja osaamista. Lisäksi selonteossa esitetään suosituksia, joilla varmistetaan maaseudun talouden rakenteiden uudistuminen parantamalla osaamisen, koulutuksen ja omistajavaihdosten edellytyksiä

Opetushallitus lausuu selonteosta seuraavaa:

> Tulevaisuudessa ennakoitu väestökehitys pienentää oppilas- ja opiskelijamääriä ja harventaa kouluverkkoa. Tämä muodostaa merkittäviä haasteita koulutusjärjestelmälle ja koulutuspalvelujen turvaamiselle erityisesti harvaan asutuilla alueilla. Vaikutukset ulottuvat useille koulutuksen osa-alueille, joita tarkastellaan seuraavassa lähemmin.
>
> **Perusopetus**
>
> Maaseutumaisten kuntien opetusjärjestelyjä suunniteltaessa on huomioitava perusopetuslain 3 a §:n Lapsen edun ensisijaisuus: "Esi- ja perusopetusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja siitä päätettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu."
>
> On tärkeää pohtia, mitä tilastoennusteen mukainen perusopetuksessa olevien lasten määrän puolittuminen vuoteen 2040 mennessä tarkoittaa erityisesti lasten ja nuorten koulunkäynnille maaseutumaisilla paikkakunnilla, joilla saattaa jo nyt olla tarve lakkauttaa pieniä kyläkouluja säästösyistä ja lisätä koulukuljetuksia.

Pitkät koulukuljetukset ovat oppilaille raskaita ja pidentävät usein kohtuuttomalla tavalla koulupäivää sekä vaikuttavat jaksamiseen. Jo nyt on nähtävissä MOVE-mittauksissa, että maaseutualueella asuvien oppilaiden fyysinen suorituskyky on heikompi kuin kaupunkialueella asuvien, sillä he viettävät suuren osan koulun jälkeisestä ajasta koulukuljetuksissa. Koulukyydit vähentävät luontaista päivittäistä liikkumista ja syövät myös aikaa koulun ulkopuoliselta harrastustoiminnalta. Vaikka koulumatka tietä pitkin olisi lyhyt ajassa kuten 15 minuuttia pyöräillen, mutta kun oppilaalla on tarve koulukuljetukseen, niin aikaa meneekin suuntaansa helposti vajaan tunnin verran, kun kyyti kiertelee hakemassa lapset lähiseudun taloista.

Oppiminen tapahtuu jatkossakin pääsääntöisesti kouluyhteisöissä, ei kotona. Perusopetuksen saatavuuden ja laadun turvaamiseksi tulisi kuitenkin selvittää mahdollisuudet hybridi- tai monimuototyyppiseen opetukseen kouluissa tai oppimisen yhteisöissä, joissa kelpoinen opettaja voi antaa opetusta verkon välityksellä toiselle koululle, jossa ryhmää valvoo toinen aikuinen. Valvova aikuinen voisi olla esimerkiksi koulunkäynnin ohjaaja ja pedagoginen vastuu olisi oman toimen ohella esimerkiksi toista luokkaa opettavalla opettajalla. Kyse on pitkälti resursseista, mitä kunta pystyy niukkenevassa oppilasmäärässä kohdentamaan. Nykylainsäännön mukaan tämä ei ole mahdollista perusopetuksessa, vaan se edellyttäisi lakimuutosta.

Osana opetus- ja kulttuuriministeriön väestökehitystyöryhmän työtä Kansallisen arvioinnin keskus on tehnyt selvityksen etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen laajuudesta, ongelmista ja kehittämisehdotuksista. Tällä hetkellä etäyhteyksiä hyödyntävää opetusta voidaan järjestää Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (ePerusteet, luku 5.4. 6) mukaisesti. Tämä mahdollistaa esimerkiksi kuntien välisen yhteistyön esimerkiksi vapaaehtoisen A2-kielen opetuksen järjestämiseksi.

Opetushenkilöstö

Opetushenkilöstön saatavuuteen ja kelpoisuuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Alueellisen eriytymisen hillitsemiseksi ja perusopetuksen korkean laadun turvaamiseksi on tärkeää poistaa esteitä, jotka vaikeuttavat kelpoisen henkilökunnan saatavuutta ja opetuksen sujuvaa järjestämistä. Tämä on keskeistä myös seutukunnan elinvoiman säilyttämiseksi.

Kelpoisen henkilökunnan osalta tulisi selvittää, kuinka pystyttäisiin tukemaan olemassa olevan henkilöstön kelpoisuuksien lisäämistä esimerkiksi paikallisena monimuototyyppisenä pätevöitymiskoulutuksena. Tähän kuuluisi esimerkiksi pätevöityminen luokanopettajasta erityisluokanopettajaksi tai varhaiskasvatuksen opettajasta varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi.

Perusopetuksessa on jo tällä hetkellä havaittavissa alueellista epätasapainoa: yhtäällä on jo pulaa kelpoisista opettajista (erityisesti varhaiskasvatuksessa), toisaalla kaikille aineenopettajille ole tarjolla virkoja, jossa opetustunnit saisi täyteen. Vieraskielisten oppilaiden määrän kasvettua varsinkin kaupungeissa valmistavan opetuksen ja S2-opettajia tarvitaan koko ajan lisää. Koko Suomessa on pulaa erityisopettajista. Kokonaisuudessaan opettajatilanne on kuitenkin Suomessa edelleen hyvä – etenkin kansainvälisesti verrattuna.

On myös otettava huomioon, että ikäluokkien pieneneminen ja kouluverkon harveneminen vähentää opettajien tarvetta tulevaisuudessa. Mikäli nykyinen opettaja-oppilassuhdeluku säilyisi ennallaan, opettajamäärä väistämättä laskisi jonkin verran. Toisaalta lapsimäärä ei suoraviivaisesti vähennä opettajatarvetta. Haja-asutusseuduilla tarvitaan opettajia pieneenkin oppilasryhmään.

Lisäksi opettajia eläköityy runsaasti tulevaisuudessa. Vuoteen 2045 mennessä noin 64 % opettajakunnasta eläköityy. Se on suurempi osuus kuin ammattialoilla keskimäärin (58 %). Opettajia pitää siis jatkossa kouluttaa nykyisiä määriä enemmän.

Väestökehityksestä nousevat opettajatarpeen muutokset eivät ole vain määrällisiä vaan myös laadullisia. Tehostettua ja erityistä tukea saavien oppilaiden osuus on kasvanut huomattavasti 2000-luvun aikana. Suomen oppilas- ja opiskelijaväestö on jo nyt ja tulee jatkossa olemaan entistä monikielisempi ja -kulttuurisempi. Oppijoiden moninaisuus ja tuen tarpeet haastavat opettajien osaamista eri koulutusasteilla, etäyhteyksin tapahtuva opetus samoin.

Opettajilta vaaditaan monipuolista pätevyyttä, jotta eri oppiaineisiin ja eri ikäisille oppilaille saadaan opettaja myös harvaanasutulla seudulla. Myös rehtoreilta ja koulutoimen johtajilta vaaditaan osaamista muutoksen ennakointiin ja johtamiseen.

Varhaiskasvatus ja lukio

Perusopetusverkko on harventunut ja tulee harvenemaan myös jatkossa. Peruskouluverkkoon vaikuttaa kokonaisuudessaan myös varhaiskasvatuksen järjestäminen ja lukioverkko.

Varhaiskasvatus on ottanut ensimmäisenä vastaan pienet ikäluokat. Varhaiskasvatuksen nykyinen tai tulevakaan tarve ei kuitenkaan perusopetuksen tavoin seuraa suoraviivaisesti ikäluokkien kehitystä, koska osallistuminen on vapaaehtoista ja siihen vaikuttavat mm. vanhempien työllisyys, perheen koko, etäisyydet ja mielikuvat varhaiskasvatuksen laadusta. Viime vuosina noussut osallistumisaste on kompensoinut ikäluokkien pienenemistä.

Perusopetus ja lukiokoulutus ovat läheisessä kytköksessä. Opetushallituksen selvityksessä on havaittu, että kunnat haluavat pitää kiinni lukiokoulutuksesta, vaikka väestökehitys ja monet muutkin koulutuksen järjestämiseen vaikuttavat indikaattorit näyttävät haasteellisilta.

Ikäluokkien pieneminen vaikuttaa myös koulutuskustannuksiin. Lähtökohtana tulisi olla, että koulutuksen rahoitusta ei leikata samassa

suhteessa kuin väestö vähenee. Tämä mahdollistaisi panostamisen koulutuksen laatuun ja oppijoiden saamaan yksilölliseen tukeen.

Lukioiden osalta tehtiin hallituskaudella rahoitusuudistus. Se oli hyvä ja tärkeä uudistus, jossa pyrittiin korjaamaan lukioiden rahoituspohjaa. Tehty uudistus vastaa kuitenkin vain osittain voimakkaasti vähenevään oppilasmäärään. Siksi rahoitusjärjestelmään kannattaisi luoda esimerkiksi kokeilun kautta kannustinmekanismi, jolla tuettaisiin seutukunnallista yhdistymistä, yhteistyötä ja yhteisten opettajien hankintaa, hieman kuten Paras -hankkeessa aikoinaan. Järjestelmään pitäisi kuitenkin jättää mahdollisuus, jossa kunnat eivät menetä valtionosuuksiaan, vaikka palaisivat kokeilun jälkeen järjestämään itsenäisesti opetusta. Tämä on erittäin tärkeä asia pienissä kunnissa, joissa lukion ja perusopetuksen kanssa on pitkälti yhteiset opettajat.

Ammatillinen koulutus

Väestön ikääntyminen ja pienenevät ikäluokat vaikuttavat opiskelijamääriin ja koulutuspaikkojen mitoitukseen myös ammatillisessa koulutuksessa. Maaseudulla tarvitaan myös jatkossa monenlaisia palveluja ja niiden tuottamiseksi vaadittavaa osaamista ja osaajia.

Vaikka huoltosuhteen kehitys maaseudulla onkin todennäköisesti kaupunkeja tai niiden ympäristöjä heikompi, selvitysten mukaan kolmannes maaseudulla asuvista nuorista haluaisi myös tulevaisuudessa asua maaseudulla. Vakituisten asukkaisen lisäksi maaseudulla on lisääntyvissä määrin monipaikkaisia asukkaita, jotka osaltaan käyttävät saatavilla olevia palveluja. Tulevaisuuden osaamistarpeet maaseudulla ovat monialaisia ja toimialarajoja ylittäviä.

Ammatillisessa koulutuksessa on mahdollista hankkia kokonaan uutta osaamista tai täydentää aiempaa osaamista joustavasti. Ammatilliset oppilaitokset ovat myös merkittäviä ankkuri-instituutioita, jotka vaikuttavat alueiden elinvoiman kehittämiseen.

Yrittäjyys on maaseudulla yleisempää kuin kaupungeissa ja niiden ympäristössä. Monialayrittäjyys ja moninkertainen yrittäjyys on yleistynyt. Paitsi, että ammatilliset oppilaitokset ovat tärkeitä yrittäjyyteen liittyvän osaamisen kouluttamisessa, ne ovat myös tärkeitä innovaatiokumppaneita, ja ovat toisten yritysten lisäksi osa paikallista innovaatiojärjestelmää.

Vaikka ammatillisten oppilaitosten määrä on vähentynyt merkittävästi tällä vuosituhannella, oppimisympäristöt ovat usein muualla kuin fyysisessä oppilaitosympäristössä. Osaamista hankitaan aidossa työelämässä, koulutus- tai oppisopimuksella, joka tuo joustoa nuorten tarpeeseen muuttaa kauas kotipaikkakunnalta. Myös digitaaliset oppimisratkaisut tukevat tätä kehitystä. Oppilaitoksilla on usein tarjolla edullisesti myös asuntolaratkaisuja lyhyt- tai pitempiaikaiseen asumiseen opiskelupaikkakunnalla.

Ammatillisessa koulutuksessa koulutuksen järjestäjän tulee ennakoida toiminta-alueensa osaamistarpeita ottaen huomioon toiminta-alueen työvoimatarve ja väestökehitys. Ammatillinen koulutus palvelee myös aikuisia, joten koulutuspoliittiset päätökset sekä jatkuvan oppimisen ja työelämän muutokset vaikuttavat opiskelijamääriin ikäluokan muutosten lisäksi. Tämän vuoksi on tärkeää, että osaamis- ja koulutustarpeiden ennakointia kehitetään sekä alueellisella että valtakunnallisella tasolla.

Kuntien yhteistyö

Rakenteelliset ratkaisut voivat helpottaa osaa väestömuutoksen haasteista, mutta suuremmat järjestämisalueet eivät ratkaise pitkiä etäisyyksiä tai maantieteellisiä haasteita. Rakenteiden lisäksi tarvitaan toiminnallista kehittämistä ja kokeiluja.

Kuntien välinen yhteistyö on olennainen osa ratkaisua. On rakennettava kulttuuria, jossa kunnat ja muut opetuksen järjestäjät tekevät entistä enemmän yhteistyötä ja jakavat hyviä käytäntöjä. Lainsäädännön, rahoituksen ja opetushallinon tulee aktiivisesti tukea yhteistyötä. Lisäksi on

kehitettävä tietotuotantoa, jotta alueellisen eriytymisen haasteet voidaan tunnistaa ja ratkaista ajoissa.

Väestökehitys ei haasta vain harvaan asuttuja alueita vaan koko Suomea. Suurten kaupunkien haasteet ovat tosin toisenlaiset: nopea väestönkasvu, maahanmuutto, segregaatio ja opettajapula. Suuret kaupungit ja pienet kunnat elävät erilaisissa todellisuuksissa, mutta kummankin on pohdittava, miten turvataan lasten ja nuorten yhdenvertaiset oikeudet.